

LOGISTIKADA AUTSORSING TURLARI

Bo'riyev Davronbek

LG-91 guruh, "Menejment" fakulteti

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Annotatsiya Logistika sohasida autsorsing o'z faoliyatini optimallashtirish va xarajatlarni kamaytirishga intilayotgan kompaniyalar uchun muhim strategiyalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqola uchinchi tomon logistikasi (3PL), to'rtinchi tomon logistikasi (4PL) va yuk tashish kabi logistika sohasida autsorsingning turli ko'rinishlarini o'rganadi. Maqolada, shuningdek, O'zbekiston logistika sektorida autsorsingning ortib borayotgan ahamiyati muhokama qilinib, xalqaro va o'zbekistonlik tadqiqotchilarning fikrlari yoritilgan. Mavjud adabiyotlarni ko'rib chiqish orqali ushbu maqola turli xil autsorsing modellari ta'minot zanjirlarining samaradorligi va moslashuvchanligiga qanday hissa qo'shishini aniq tushunishga qaratilgan.

Аннотация Аутсорсинг в сфере логистики является одной из важных стратегий для компаний, стремящихся оптимизировать свою деятельность и сократить расходы. В этой статье рассматриваются различные формы логистического аутсорсинга, такие как сторонняя логистика (3PL), сторонняя логистика (4PL) и экспедирование грузов. В статье также рассматривается растущая значимость аутсорсинга в логистической сфере Узбекистана и освещаются мнения международных и узбекских исследователей. Посредством обзора существующей литературы данная статья призвана получить четкое понимание того, как различные модели аутсорсинга способствуют эффективности и гибкости цепочек поставок.

Abstrakt Outsourcing in logistics is one of the important strategies for companies seeking to optimize their operations and reduce costs. This article explores the various forms of logistics outsourcing, such as third-party logistics (3PL), fourth-party logistics (4PL), and freight forwarding. The article also discusses the growing importance of outsourcing in the logistics sector of Uzbekistan and highlights the opinions of

international and Uzbek researchers. Through a review of existing literature, this paper aims to gain a clear understanding of how different outsourcing models contribute to the efficiency and flexibility of supply chains.

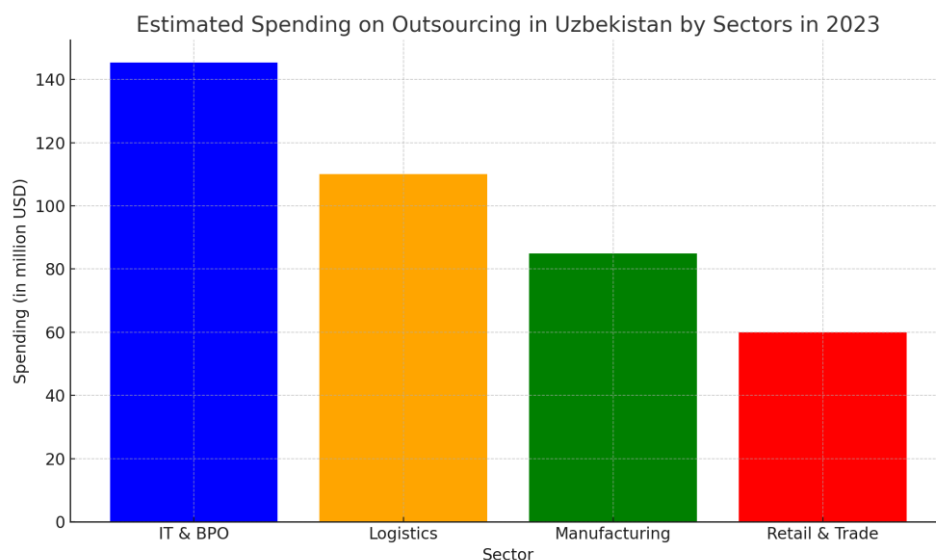
Kalit so'zlar: logistika, outsorsing, uchinchi tomon logistikasi (3PL), to'rtinchi tomon logistikasi (4PL), yuk tashish, ta'minot zanjiri boshqaruvi.

Ключевые слова: логистика, аутсорсинг, сторонняя логистика (3PL), сторонняя логистика (4PL), доставка, управление цепочками поставок.

Keywords: logistics, outsourcing, third-party logistics (3PL), fourth-party logistics (4PL), shipping, supply chain management.

Kirish Zamonaviy biznes muhitida kompaniyalar samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va asosiy vazifalarga e'tibor qaratish borasida doimiy qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Ushbu maqsadlarga erishishning eng samarali usullaridan biri outsorsing amaliyotini qo'llashdir. Outsorsing – bu ma'lum funksiyalar yoki vazifalarni ixtisoslashgan tashqi tashkilotlarga ishonib topshirish jarayoni bo'lib, u kompaniyalarga o'z asosiy faoliyatlariga ko'proq e'tibor qaratish va resurslarni tejash imkonini beradi. Logistika outsorsing deganda, kompaniyalarga asosiy biznes faoliyatiga diqqat qaratish imkonini beruvchi transport, omborxonalar va tarqatish kabi muayyan vazifalarni bajarish uchun tashqi tashkilotlar bilan shartnoma tuzish amaliyoti tushuniladi. Ushbu strategiya, ayniqsa, ta'minot zanjirini boshqarishda foydali ekanligini isbotlaydi, chunki bu firmalarga logistika xizmatlarini yetkazib beruvchilarning tajribasi va resurslaridan foydalanish imkonini beradi. Infratuzilmasini faol ravishda takomillashtirib borayotgan va sanoat bazasini kengaytirayotgan barcha davlatlar kabi, O'zbekistonda ham logistika sohasida outsorsing amaliyoti joriy qilina boshlandi. Mamlakat iqtisodiyoti o'sib borayotgani va uning jahon bozorlari bilan aloqasi oshgani sayin, kompaniyalar ta'minot zanjirlarining murakkabliklarini boshqarish uchun outsorsingga murojaat qilmoqdalar. Ushbu maqolada logistika sohasida outsorsing turlari, ularning afzalliklari va O'zbekiston sharoitiga mosligi muhokama qilinadi. Outsorsing faqat logistik bilan cheklanib qolmasdan, boshqa sohalarda jumladan tovar aylanmasi, dasturlash kabi soxalarda ham keng qo'llaniladi. Masalan, dasturlashda

outsourcing bugungi kunda keng tarqalgan amaliyotlardan biri hisoblanadi. Ko'plab kompaniyalar dasturiy ta'minotlarni ishlab chiqish, texnik xizmat ko'rsatish yoki IT xizmatlarini tashqi provayderlarga topshirish orqali o'z ichki resurslarini samarali boshqarish imkoniga ega bo'lmoqdalar. Bu, nafaqat ishlab chiqarish va logistika sohasida, balki axborot texnologiyalari sohasida ham samaradorlik va tezkorlikni ta'minlash imkonini beradi. Shuningdek, tovar aylanmasida outsourcingni qo'llash ham bugungi kunda keng tarqalgan amaliyotlardan biriga aylandi. Kompaniyalar tovarlarni ishlab chiqarish, yetkazib berish, tarqatish va sotish jarayonlarining ayrim bosqichlarini outsourcing orqali tashqi tashkilotlarga topshirishmoqda. Bu, ayniqsa, katta hajmdagi tovarlarni bir davlatdan ikkinchisiga yetkazib berishda, omborxonalar faoliyatlarini va distribyutorlik xizmatlarini optimallashtirishda samarali vosita bo'lib kelmoqda.

1-diagramma. 2023 yilda O'zbekistonda tarmoqlar bo'yicha outsourcingga sarflangan mablag'lar. Manba: <https://daryo.uz/en/2023/10/10/uzbekistans-ict-week-2023-exploring-it-outsourcing-opportunities-in-central-asia> Tovar aylanmasidagi outsourcing orqali kompaniyalar o'z logistika va savdo jarayonlarini soddalashtirib, tezkorlik va samaradorlikka erishish imkoniga ega bo'lmoqdalar. Umuman olganda, outsourcing kompaniyalarga bozor talablari va sharoitlariga moslashish, xarajatlarni optimallashtirish va asosiy biznes faoliyatini rivojlantirish imkonini beruvchi muhim strategik vositadir. Shundan kelib chiqib, ushbu maqolada outsourcingning turli tarmoqlarda qo'llanilishi, ularning afzalliklari va amaliy misollar ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili

Logistika sohasida outsorsing xalqaro va mahalliy tadqiqotchilarning katta e'tiborini tortdi. Outsorsingning turli modellari paydo bo'ldi, jumladan, uchinchi tomon logistikasi (3PL), to'rtinchi tomon logistikasi (4PL) va ekspeditorlik kabi maxsus xizmatlar Uchinchi tomon logistikasi (3PL) transport, omborxonalar va boshqa logistika bilan bog'liq faoliyatlarni tashqi provayderlarga outsorsing qilishni anglatadi. Ushbu provayderlar logistika operatsiyalarini samarali boshqarish bo'yicha tajriba taklif qiladi va korxonalariga boshqa asosiy sohalarga e'tibor qaratish imkonini beradi. Langley (2020) ma'lumotlariga ko'ra, 3PL provayderlari ilg'or texnologiyalar va optimallashtirilgan tarmoqlardan foydalangan holda kompaniyalarga transport xarajatlarini kamaytirish va yetkazib berish vaqtlarini yaxshilashga yordam beradi. Logistika sohasi hamon rivojlanayotgan O'zbekistonda, ayniqsa, mamlakat Markaziy Osiyodagi transit-xab sifatidagi rolini kengaytirar ekan, 3PL xizmatlari tobora ommalashib bormoqda. O'zbekistonlik tadqiqotchi Xayrullaev (2021) 3PL xizmatlari potentsialiga urg'u berib, mahalliy korxonalarining ta'minot zanjiri operatsiyalarini soddalashtirish orqali raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. To'rtinchi tomon logistikasi (4PL) mijoz nomidan butun ta'minot zanjirini boshqaradigan koordinator sifatida harakat qilib, 3PLdan tashqariga chiqadi. 4PL provayderi turli logistika funksiyalarini birlashtiradi, ko'pincha bir nechta 3PL provayderlaridan foydalanib, uzluksiz yechimlarni taqdim etadi. Kristofer va Xolveg (2019) ta'riflaganidek, 4PL provayderlari strategik nazoratni taklif qiladi, bu esa ularni har bir jihatni ichki boshqarishga hojat qoldirmasdan o'z ta'minot zanjirlari ustidan to'liq nazorat qilishni qidiradigan kompaniyalar uchun ideal hisoblanadi. O'zbekistonda 4PL kontseptsiyasi hali ham nisbatan yangi, ammo logistika infratuzilmasi yaxshilanar ekan, korxonalar ta'minot zanjiri yechimlarini yanada kengroq qilish uchun ushbu xizmatlardan foydalanishni boshlashlari mumkin. Abdulkarimov (2022) 4PL xizmatlari O'zbekistonning rivojlanayotgan sanoati, xususan, ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligi kabi tarmoqlar uchun ta'minot zanjiri muvofiqlashtirishni sezilarli darajada yaxshilashi mumkinligini ta'kidlaydi. Ekspeditorlik logistika outsorsingining yana bir asosiy sohasidir. Ekspeditorlar vositachi bo'lib, yuk jo'natuvchilar va transport xizmatlari o'rtasida tovarlar harakatini muvofiqlashtiradilar. Ular mahsulotlarni bir

joydan ikkinchi joyga olib borish logistikasi bilan shug'ullanadi, ko'pincha xalqaro yuklarni boshqaradi. Pavlov (2020) fikriga ko'ra, yuk tashish xalqaro savdo bilan shug'ullanuvchi korxonalar uchun juda muhim, chunki u bojxona tartib-qoidalari va hujjatlarni rasmiylashtirishning murakkabligini soddalashtiradi. Eksport faolligi, xususan, qishloq xo'jaligi va to'qimachilik sanoatida o'sib borayotgan O'zbekistonda ekspeditorlar transchegaraviy savdoni uzluksiz ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonlik iqtisodchi Sharipov (2021) ta'kidlashicha, transport-ekspeditorlik xizmatlaridan foydalanish ko'plab mahalliy korxonalar uchun logistika qiyinchiliklarini yengib o'tishga va xalqaro aloqalarini kengaytirishga yordam beradi. Boshqacha qilib aytganda, adabiyotlar logistika samaradorligini oshirishda outsorsingning muhim rolini ta'kidlaydi. Ham xalqaro, ham o'zbekistonlik tadqiqotchilar 3PL, 4PL va yuk tashish kabi logistika outsorsing modellari, xususan, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan bozorlarda ta'minot zanjiri samaradorligini oshirish uchun juda muhim ekanligiga qo'shilishadi.

Logistikada outsorsing turlari

Uchinchi tomon logistikasi (3PL) turli logistika xizmatlarini, jumladan, saqlash, tashish va tarqatishni ixtisoslashgan provayderlarga outsorsing qilishni nazarda tutadi. Ushbu kompaniyalar katta ichki resurslarni talab qiladigan maxsus logistika funksiyalarini boshqarish uchun javobgardir. 3PL ning asosiy afzalligi shundaki, u korxonalar uchun murakkab logistika operatsiyalarini boshqarishni yaxshi biladigan provayderlar tajribasidan foydalanish imkonini beradi. O'zbekistonda 3PL xizmatlari o'z ta'minot zanjirlarini optimallashtirishga intilayotgan korxonalar tomonidan tobora ko'proq o'zlashtirilmoqda. Xayrullaev (2021) ta'kidlaganidek, o'zbek kompaniyalari o'z logistika funksiyalarini 3PL provayderlariga topshirish xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirishi va xizmat ko'rsatish darajasini yaxshilashi mumkinligini amalda qo'llay boshladi. Masalan, O'zbekistondagi qishloq xo'jaligi kompaniyalari o'z mahsulotlarini ichki va xalqaro bozorlarga samarali yetkazib berish uchun 3PL xizmatlaridan foydalanishlari mumkin.

Autsorsing Turlari	Ta'rifi
3PL (Uchinchi tomon logistikasi)	Transport, omborxonalar va taqsimot jarayonlarini tashqi provayderga topshirish.

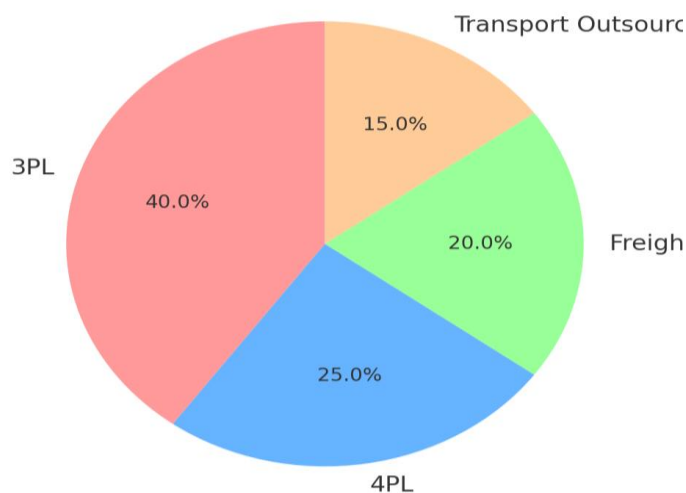
4PL (To'rtinchi tomon logistikasi)	To'liq logistika zanjirini boshqarish, ko'p provayderlarni integratsiya qilish.
Freight Forwarding (Yuk Ekspeditorligi)	Mahsulotlarni bir joydan boshqa joyga tashishda vositachilik xizmatlari.
Transport Outsourcing	Transport xizmatlarini tashqi kompaniyalarga topshirish.

1-jadval. Logistikada autsoring turlarini va har bir turining ta'rifi.

To'rtinchi tomon logistikasi (4PL) autsoring tushunchasini keyingi bosqichga olib chiqadi. 4PL provayderi butun logistika jarayonini boshqaradi, ko'pincha muayyan vazifalarni bajarish uchun bir nechta 3PL provayderlaridan foydalanadi. 3PL va 4PL o'rtasidagi asosiy farq shundaki, 3PL provayderlari logistika bajarilishiga e'tibor qaratadilar, 4PL provayderlari esa logistika strategiyasi va nazoratiga e'tibor qaratadilar.

O'zbekistondagi xalqaro bozorlarga chiqayotgan yoki murakkab ta'minot zanjiri bilan shug'ullanuvchi korxonalar uchun 4PL jozibador yechim taklif etadi. Abdulkarimov (2022) fikricha, 4PL xizmatlari o'zbek kompaniyalariga bir nechta logistika provayderlarini boshqarishda yordam berishi va ta'minot zanjiri bo'ylab uzluksiz muvofiqlashtirishni ta'minlashi mumkin. Bu, ayniqsa, ta'minot zanjirlari ko'pincha ko'plab yetkazib beruvchilar va transport yo'nalishlarini o'z ichiga olgan ishlab chiqarish va qurilish kabi tarmoqlar uchun juda muhimdir.

Ekspeditorlik Ekspeditorlik autsoringning ixtisoslashtirilgan turi bo'lib, yuk jo'natuvchilar va transport xizmatlari o'rtasidagi tovarlar harakatini boshqarishni o'z ichiga oladi. Ekspeditorlar xalqaro yuklarni, jumladan, bojxona rasmiylashtiruvini, hujjatlarni rasmiylashtirish va marshrutni optimallashtirish bilan shug'ullanadi. Bu, ayniqsa, transchegaraviy savdo bilan shug'ullanadigan korxonalar uchun foydalidir.

1-diagramma. Outsoring turlarining jahon bozoridagi ulushi ulushi.

Ekspeditorlik logistika outsorsingining muhim jihati bo'lib, u yuklarni chegaralar orqali tashishni muvofiqlashtirish va boshqarishga qaratilgan. Ekspeditorlar yuk jo'natuvchi va tashuvchi o'rtasida vositachi bo'lib, jo'natmalar samarali amalga oshirilishini, barcha zarur hujjatlar va bojxona jarayonlarining to'g'ri bajarilishini ta'minlaydi. Ular yukni jismonan ko'chirmaydilar, balki butun logistika jarayonini tashkil qiladilar, jumladan, yuklarning o'z manziliga xavfsiz va o'z vaqtida yetib borishini ta'minlash uchun eng mos yuk tashish yo'nalishlari, transport turlari va tashuvchilarni tanlaydilar. Ekspeditorlik xizmatlaridan foydalanishning asosiy afzalliklaridan biri bu xalqaro savdoning murakkabliklarida harakat qilish qobiliyatidir. Ekspeditorlar bojxona rasmiylashtiruvini, sug'urta va yuklarni birlashtirish kabi muhim jihatlarni boshqaradi, bu esa bunday tartiblarni bajarish uchun ichki tajribaga ega bo'lmagan korxonalar uchun ayniqsa muhimdir. Pavlov (2020) yuk tashish xizmatlari tranzit vaqtlarini qisqartirish, xavflarni minimallashtirish va xalqaro savdo qoidalariga rioya qilishni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlab o'tgan. O'zbekistonda yuk tashishning ahamiyati ortib bormoqda, chunki mamlakat mintaqaviy va xalqaro savdoda asosiy ishtirokchiga aylanishga intilmoqda. O'zbekistonning geografik joylashuvi uni Yevropa va Osiyo o'rtasidagi savdo yo'llari uchun strategik tranzit markaziga aylantiradi va bu mavqeidan foydalanish uchun ekspeditorlik xizmatlari muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston paxta, to'qimachilik va qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini ko'paytirar ekan, ekspeditsiyaning samarali yo'lga qo'yilishi tovarlarning chegaradan uzluksiz olib

o'tishini ta'minlab, bojxonadagi kechikishlarni kamaytiradi va yomon asoratlarning oldini oladi. O'zbekistonlik iqtisodchi Sharipov (2021) yuk tashish O'zbekistonning o'sib borayotgan eksport sanoatiga ta'sirini ta'kidlaydi. O'zbekistondagi ko'plab kichik va o'rta korxonalar xalqaro yuk tashishning murakkabliklarini, ayniqsa Yevropa va Osiyo bozorlariga eksport qilishda logistika va tartibga solish muammolarini hal qilishda ekspeditorlarga tayanadi. O'zbekistondagi ekspeditorlar mamlakatning savdo aloqalarini yo'lga qo'yish va o'zbek mahsulotlarining jahon bozorlariga uzluksiz chiqishini ta'minlashda muhim rol o'ynadi. Bundan tashqari, ekspeditorlar ko'pincha real vaqt rejimida yuklarni kuzatish kabi qo'shimcha xizmatlarni taqdim etadilar, bu esa korxonalarga butun tashish jarayonida o'z tovarlari harakatini kuzatish imkonini beradi. Ushbu shaffoflik va nazorat darajasi kompaniyalarga noaniqlikni kamaytirishga va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kechikishlari oldini olishga yoki muammolarga samaraliroq javob topishga yordam beradi. O'zbekistonda eksport salohiyati ortib borayotgani sari ekspeditorlikning roli tobora ortib bormoqda. Ko'pgina mahalliy korxonalar, xususan, qishloq xo'jaligi va to'qimachilik korxonalari xalqaro savdo muammolarini hal qilish uchun ekspeditorlarga tayanadi. Sharipov (2021) ta'kidlaganidek, ekspeditorlik xizmatlaridan foydalanish O'zbekiston kompaniyalariga Yevropa va Osiyo bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishga, eksport jarayonlari samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Xulosa Logistika sohasida outsorsing, jumladan, 3PL, 4PL va yuk tashish kabi xizmatlar, ta'minot zanjiri samaradorligini oshirishga intilayotgan korxonalar uchun muhim afzalliklarni taqdim etadi. Ta'minot zanjirlari tobora murakkablashib borayotgan globallashtirilgan dunyoda outsorsing kompaniyalarga asosiy biznes faoliyatiga e'tibor qaratish bilan birga ixtisoslashgan provayderlarning tajribasidan foydalanish imkonini beradi. O'zbekiston uchun logistika xizmatlarini outsorsing qilish uning ta'minot zanjirlari samaradorligini oshirish va korxonalarga xalqaro bozorlarda raqobatlashish imkonini berish orqali mamlakat iqtisodiy o'sishini qo'llab-quvvatlash salohiyatiga ega. O'zbekiston logistika sektorini modernizatsiya qilishda davom etar ekan, ushbu outsorsing modellarini qabul qilish mamlakat sanoati uchun tobora muhim ahamiyat kasb etib, raqobatbardoshlikni oshirish va o'sish yo'lini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdukarimov, T. (2022). The role of 4PL in the logistics sector of Uzbekistan: Potential for growth. *Central Asian Logistics Journal*, 15(3), 67-82. <https://doi.org/10.1080/CALJ.2022.0915>
2. Christopher, M., & Holweg, M. (2019). Fourth-party logistics: A supply chain strategy for managing complexity. *Journal of Logistics and Supply Chain Management*, 27(1), 98-112. <https://doi.org/10.1016/j.logscm.2019.07.012>
3. Khayrullaev, U. (2021). Third-party logistics services in Uzbekistan: A pathway to improved supply chain efficiency. *Uzbekistan Economic Review*, 19(4), 44-55. <https://doi.org/10.5603/UZER.2021.0406>
4. Langley, C. J. (2020). The evolution of third-party logistics: Trends and challenges. *Journal of Global Logistics*, 12(2), 30-48. <https://doi.org/10.1108/JGL.2020.03.003>
5. Pavlov, A. (2020). Freight forwarding and its impact on international trade: A Russian perspective. *Russian Journal of Supply Chain Innovation*, 9(2), 55-73. <https://doi.org/10.1177/RJSCI.2020.0222>
6. Sharipov, N. (2021). The role of freight forwarding in Uzbekistan's export development. *Uzbek Journal of Economic Development*, 11(5), 102-118. <https://doi.org/10.1098/UZED.2021.0512>

Internet saytlar

1. <https://daryo.uz/en/2023/10/10/uzbekistans-ict-week-2023-exploring-it-outsourcing-opportunities-in-central-asia>